

O actualizare

Nicolae Mavrogheni în butca trasă
de cerbi cu care se plimba prin București

Elevii și studenții care au învățat sau mai învață încă istoria României pot din ce în ce mai greu să creadă în realitatea existenței unor personaje ca Iancu de Hune-doara, Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul. Ei îi văd non-stop la televizor pe « domnitorii » recenți Ion Iliescu, Emil Constantinescu, Traian Băsescu și sînt privați de posibilitatea oricărei comparații – în imaginație, desigur – cu principii, voievozii, domnitorii exemplari din manualele și cursurile de istorie. Și nu e vina lor. Dacă Ceaușescu poate fi comparat de un tînăr de astăzi cu Dracula cel din romanele englezești sau dintr-o producție cinematografică

pletorică, Emil Constantinescu poate apărea cel mult ca un actor de provincie deghizat în Al.I. Cuza. Iar prințul Duda de Hohenzollern-Veringen produce o confuzie definitivă.

Tranziția din zilele noastre poate fi înțeleasă și ca o continuare a comunismului. Personaje mediocre sau de tot detestabile în politică, în cultură, în « afaceri » (hoții) au ajuns în față sub stindardul generos al anticomunismului și au rostogolit în noua lume capitalistă principiul promovării cadrelor de foarte jos pînă foarte sus. Nu altfel s-au petrecut lucrurile cu mulți fanarioți și cu deosebire cu personajul principal al cărții de față, care nu provenea din familiile ce-și disputau la Constantinopol tronul Țărilor Române.

Micilor domni, de cîtiva ani, uneori chiar de cîteva luni, în timpul cărora nu s-a întîmplat mai nimic sau nu s-a consennat nimic, cu excepția înlăturării lor violente, a mazilirilor, nu le mai ține nimeni socoteala. Iar pe lîngă ei sînt ciudații, trăsniții, cei loviți cu leuca. Și nu sînt puțini. Cel mai mulți « săriți » se găsesc în epoca fanariotă, iar dintre ei se detașează Nicolae P. Mavrogheni, « o poznă a firii », cum îl numește începătorul poeziei românești, Ienăchiță Văcărescu. Cititorul contemporan va găsi surprinzătoare potriviri cu vremea noastră. Nu le voi enumera aici, pentru a lăsa fiecăruia libertatea de a-și descifra rebusul propriu.

G.I. Ionnescu-Gion (1857-1904), cu studii secundare la liceele de renume « Gheorghe Lazăr » și « Sf. Sava », studentul preferat al lui Hasdeu și Odobescu la Universitatea din București, își continuă studiile la Paris și Bruxelles, de unde se întoarce cu o autentică diplomă de doctor în litere și filosofie, lucru destul de rar printre tinerii români plecați la studii în străinătate la acea vreme.

După o experiență care îl marchează profund – bărbatul de 30 de ani trebuia să se însoare cu fata profesorului său, Iulia Hasdeu, care moare în septembrie 1888 –, Ionnescu-Gion se dedică studiilor sale de istorie. În prima tinerețe a fost meditatorul copiilor naturali ai domnului Al.I. Cuza, pe care i-a însoțit într-o călătorie prin Italia și Spania. A fost un apreciat profesor de istorie și franceză la liceele « Gheorghe Lazăr » și « Matei Basarab ». A fost deopotrivă colaborator fidel al *Românului* și al celebrei publicații *Revista Nouă*, unde multe dintre studiile sale istorice au apărut mai întâi. Conferințele sale la Ateneu erau foarte gustate, ca și cronicile sale de teatru. Lucrările sale cele mai importante sînt *Din istoria fanarioșilor* (1891 – dedicată lui B.P. Hasdeu), *Portrete istorice* (1894 – dedicată lui Al.I. Odobescu) și faimoasa *Istorie a Bucureștilor* (1899 – dedicată regelui Carol I). Se stinge tînăr – suferea de inimă –, avea 47 de ani.

Am extras din volumul *Din istoria fanarioșilor* textele privitoare la Nicolae P. Mavrogheni și lady Craven, cărora le-am adăugat un text scos din *Revista Nouă* pentru a da relief figurii multcontroversatului domn fanariot. De ce am considerat necesară cartea de față ? Pentru a le arăta contemporanilor noștri și, mai ales, tinerilor că « domnitorii » pot fi de toate mărimile, calitățile, înfățișările, și că istoria merge mai departe și cu oameni mici sau zăltați.

Petru Romoșan

Și-n prima linie fu schimbarea la față a lui Mavrogheni în relațiile sale cu înaltul cler și cu boierii cei mari. Îi invitase pe rînd la masă și se purtase cu fiecare dintr-înșii « cu atîta plecăciune, încît era o minune ». Avusese oare această bună, prietenoasă și blîndă purtare pentru că era atunci în toată firea, sau din *zeflemea*, din acea ironie împinsă la extrem, care este una din notele generale ale secolului al XVIII-lea în Apus și oarecum la Răsărit, în clasele cîrmuitoare ?⁶⁸

Oricum ar fi, îndată după aceste mese care avuseră răsunet în treapta baș-boierilor țării, Mavrogheni ceru fiecăruia, după stare și putere, cîte 10, 20, 30 și pînă [la] peste 60 de pungi de bani.⁶⁹

Să nu dai, era prăpădul lui Dumnezeu ! De aceea dau mereu bieții boieri, dau în București și dau în Craiova, căci acolo auzise domnul că se dărimau de vechime casele domnești. Ceru parale să le facă și, bineînțeles, nu le făcu.

Sta la divan cu boierii și judeca pricinile ce i se înfățișau. Nici nu cresta pe boieri. Hotăra singur, și hotăra adesea astfel că poporului și boiernașilor judecățile « mavroghenești » le plăceau foarte. Nu se gîndea la nimic ; judeca după cum îl repezea fantezia. Lui Văcărescu îi e rușine să-i scrie faptele, atît i se par de smintite și de nedemne⁷⁰.

⁶⁸ *Das vorige Jahrhundert spöttet...*, zice un istoric german.

⁶⁹ Dionisie Ecleziarhul : *Cronograf*, în *Tez. de Mon. istor.*, vol. 2, p. 192.

⁷⁰ *Istoria Împărat. Otomani*, în *Tezaur de Mon. istor.*, vol. 2, p. 293.

Azi însă [se] naște întrebarea cum se făcea de se judeca în cele mai multe rînduri așa că poporului el plăcea, iar faima populară-l reprezenta, după cum vom vedea mai la vale, ca pe un erou din poveste, cu multe și felurite daruri înzestrat.

Bătea și bătea de zvînta, dar iubea. Nici un domn n-a pus ca Mavrogheni mai deplin în practică proverbul francez *qui aime bien châtie bien**. Ziua-n amiaza mare se-auzea prin Lipscani, prin ulițele și ulicioarele care duceau spre Mănăstirea S[fin]tului Gheorghe-Nou ori prin ulițele industriale de lîngă Curtea Veche un tropot repede de cai. Cine era ? Mavrogheni călare, cu picioarele goale în iminei și urmat de vreo cîțiva *galeongii*. Vai bieților băcani, brutari, cavafi, cojocari și alte bresle ! De-i prindea cu ocaua mică ori cu musca pe căciulă și mîța în sac, îi zăpăcea în bătăi cînd nu-i scurta de-o palmă⁷¹, dar îi și apăra de boieri și-n contra nedreptăților, iar plîngerile lor aveau răsunet în inima domnului.

* Aproximativ : « cine iubește cum trebuie pedepsește cum trebuie » (*n. red.*).

⁷¹ Pitarul Hristache zice :

*Că de o mică pricină
Te pomeneai că-l anină.*

.....

*Și după ce se întorcea,
Vedeai colea și colea
Cîte unul atîrnat,
De o șandrama legat.*

Nu sta locului niciodată. Îl apuca să plece,

*Și pe unde nu gîndeai,
Pe-acolo îl întîlneai ;
Tiptil, pe jos sau călare,
Prin tîrg sau prin mahalale,
Uneori în port turcesc,
Alteori călugăresc.*

Cînd era tiptil sau în port călugăresc, pe la 2-3 după prînz, îi plăcea mai cu seamă să viziteze bisericile. Din poruncă domnească – și porunca lui Mavrogheni însemna ceva –, preoții de rînd în săptămîină erau datori să stea de dimineată și pînă seara, ba chiar și noaptea în biserică pentru a răspunde la cererile evlavioșilor⁷².

Vai preotului care nu ar fi fost în biserică în ziua cînd l-ar fi hărăzit mînia lui Dumnezeu cu o vizită de-a lui Mavrogheni ! Acela mai bine să fi intrat în gaură de șarpe. Pătîmiseră popii foc și pară și-n vremea lui Constantin Mavrocordat, cînd îi închidea cu de-a sila prin biserici ca să-i facă burduf de carte⁷³, dar ca acum nu văzuseră spaimă și fior mai diavolesc.

⁷² Dionisie Ecleziarhul (*op. cit.*) certifică faptul la p. 168, iar Pitarul Hristache ni-l zugrăvește cu reușite amănunte.

⁷³ *Cronicile Kogălniceanu*, tom III, Cronica lui Ienache Kogălniceanu, p. 203 și pp. 213-214. De-atunci poate și locuțiunea : « Ei, ce atîta carte ? Că n-o să te faci popă ! »

Și stau bieții popi, săracii,
În spangă, știi, ca soldații,
Toată ziua nelipsiți,
Uitându-se pe la sfinți,
Avându-i parigorie
La a lor melancolie.

Plimbările domnești, adică cu alai de Curte, ale lui Mavrogheni se asemănau în privința năzdrăvăniilor cu acelea ale lui Iancu Sasul, domnul Moldovei, care se plimba în miezul verii cu sania de os.⁷⁴

Domnul Ion Ghica spune despre aceste faimoase plimbări următoarele : « După prînz, răsturnat într-o calească poleită, trasă de patru cerbi cu coarnele de aur, ieșea la plimbare, înconjurat de ciohodari⁷⁵ cu fuste albe și ișlice rotunde din cap de samur în cap, de arnăuți și de soitari⁷⁶ cu căciuli lungi de postav peștriț, împodobit cu coadă de vulpe și clopoței, care jucau chiocecurile pe lîngă trăsura domnească, se strîmbau la trecători și insultau femeile cu vorbe nerușinate. Cu astfel de alai mergea de-și bea cafeaua și ciubucul lîngă havuzul din frumosul chioșc de la Izvorul Tămăduirii, în sunetul surlilor și tobelor, al meterhanelor⁷⁷ și tumbelechiurilor⁷⁸. »

⁷⁴ Miron Costin, *loc. cit.*, p. 235.

⁷⁵ *Ciohodar*, slugă domnească ; *baș-ciohodar*, întîiul cămăraș al palatului (Șăineanu : *op. cit.*, p. 32).

⁷⁶ *Soitar*, paiață.

⁷⁷ *Meterhanea*, bandă de muzicanți.

⁷⁸ *Tumbelechii*, cimbale [chimvale].

Cînd te chema la Palat, te puteai spovedi și griji
în toată voia, căci numai de întors – ori zdravăn, ori
viu – nu erai sigur. Cît dura audiența, cei de-acasă te
jeleau ca pe un mort.

Te apuca fiorul de la intrarea în palatul domnesc,

*Dacă mergeai și la Curte,
Vedeai altele mai multe ;
Te uitai prin spătărie,
Rămîneai la aporie :
Vedeai săbii ferecate,
Tot prin pereți spînzurate ;
Mai pistoale, buzdugane,
Mazdrace⁷⁹
și iatagane,
Suliți, hangere, cuțite,
Ca acele ascuțite ;
Măciuci, mai puști ghintuite,
Toate prin pereți lipite.*

Te-nchinai și intrai în odaia domnească, zicîndu-ți :
ce-o vrea Dumnezeu, o moarte am !

După mătăniile și închinăciunile cele mai adînci,
în timpul cărora îl auzeai bufnind și sforăind, cutezai
a ridica ochii asupra-i. Groaza te făcea să pleci îndată
speriatele-ți priviri.

⁷⁹ *Mazdrac*, suliță sau măciucă.

*Că-l vedeai c-un hîrz străin⁸⁰,
Nu semăna a creștin ;
Cînd îl auzeai vorbind,
Încremeneai tremurînd.
Din damnit și din chiafir,
Și din as și din caldîr⁸¹
Nu-l mai puteai potoli,
Nici a-l mai înconteni.*

Sînt foarte puțini contemporanii care au putut sau timp au avut să-l privească în față, căci cine știe ce ar fi citit nevropatul în oglinda ochilor interlocutorului său.

Tocmai pentru că sînt puțini la număr aceia care s-au uitat drept în față-i ca să-l vadă ce fel de om sau de fiară este, [s-]au născut îndată, numai peste 10-15 ani, o mulțime de fabuloase caracterizări ale chipului și însușirilor lui Mavrogheni.

⁸⁰ În colecția de portrete a Academiei Române nu se află portretul lui Mavrogheni pe lîngă acelea ale celorlalți domni fanarioți. Lăsatu-s-a să i-l facă vreodată ? Nu știm. Ceea ce cunoaștem în privința chipului său sînt datele cronicarilor și străinilor călători. De altminteri, această figură trebuia să pironască cu tărie atenția privitorului, deoarece un ofițer austriac, venit ca spion în București, o schiță în taină și apoi dete schița unui tîmplar din Sibiu care avea un deosebit talent în gravură, să i-l graveze în cupru. Engel : *Geschichte der Walachey und der Moldau* (Halle, 1800), tom II, p. 52.

⁸¹ Înjurături turcești.